

Ljubljana, 20.1.2010

agalma – Zavod za psihoanalizo, filozofijo in družbene študije in Društvo za teoretsko
psihoanalizo

Gérard Wajcman

Univerzalno oko in svet brez meje

Na začetku bi rad povedal nekaj besed o letalih. Natančneje rečeno, najprej bi povedal nekaj besed o poskusu terorističnega napada, ki se je zgodil na božični večer, torej v noči med 24. in 25. decembrom 2009, na letu iz Amsterdama v Detroit. Ta zgodba se mi zdi izjemno zanimiva glede tistega, kar bi sam poimenoval politika pogleda, ki ureja današnji svet, obenem pa je zelo plodna v svojih temeljih in svojih posledicah.

Ta incident, ki implicira predvsem to, da se je mlademu Nigerijcu uspelo prebiti skozi vsakršen nadzor, je seveda najprej izpostavil pomanjkljivost v nadzornem sistemu, ki pa je toliko bolj vidna, prav kolikor letališče Amsterdam-Schipol slovi kot eno najbolj zanesljivih na svetu. To pomeni, da je tisto, kar v družbi nadzora oziroma v splošnem razvoju nadzorovanja, katerega del smo danes, predstavlja dogodek, prav redna zatajitev samega nadzora. Živimo v družbi nadzora, pravijo nam, da lahko mirno spimo, da je *everything under control*, in tisto, kar preseneča, je prav to, kako malo nadzora imamo. Drugače rečeno: realno neprestano luknja gosto tkanino svetovnega nadzora.

Lansko leto, 1. junija 2009, je še neko drugo letalo postalo dogodek, in sicer Airbus 330 letalske družbe Air France, ki je iz Ria de Janeira potovalo proti Parizu in skupaj s svojimi 228 potniki izginilo v odprtem morju onkraj brazilske obale. Šok, ki ga je povzročila ta novica, je bil velik, in zdi se mi, da ga je občutil ves svet. Ne gre toliko za to, da bi bilo človeštvo na splošno zelo sočutno, a vendar je bilo v tem dogodku nekaj, kar je osupnilo in kar je bilo še posebej tesnobno. Letalo je izginilo po tem, ko je zapustilo območje, ki ga pokrivajo brazilski radarji, in nekaj minut pred tem, ko bi vstopilo v senegalski zračni prostor.

To pomeni, da je letalo padlo v luknjo pokritja. Naslednji dan so časopisi oznanjali: »Letalo Air France izginilo z radarskih zaslonov«. To pomeni, da doživeti šok ni bil povezan zgolj z razsežnostjo *crasha*, s tragično smrtjo 228 potnikov, torej z nenadnostjo in razsežnostjo nesreče, temveč prej z dejstvom, da se je nesreča zgodila, a ne da bi kaj predvideli in ne da bi kaj videli, pa tudi s tem, da je vse zadevalo najbolj moderno prevozno sredstvo, ki slovi kot najbolj varno – v tem je navzoč učinek »Titanik«, Titana morij, ki je bil v svojem času, na začetku 20. stoletja, hvaljen kot najmodernejše, nepotopljivo plovilo, kot biser tehnologije. Učinek Titanik: to bi bila tesnoba, ki bi jo povzročilo soočenje s pomanjkljivostjo v obvladovanju. Kar zadeva let Rio-Pariz, tako v resnici ni bilo travmatično izginotje ljudi, temveč odkritje, da je tako pomemben, tako tehnološki, tako sofisticiran in predvsem tako nadzorovan objekt, kot je redno letalo velike letalske družbe, lahko izginil, ne da bi ga videli, kako je izginil, in ne da bi za seboj pustil sledi. V takorekoč transparentnem univerzumu nadzorovanja, ki je nenehno pod pogledom, je ogromno potniško letalo v celoti ušlo pogledu. Piloti so izgubili nadzor nad letalom, nadzorni sistem pa je izgubil nadzor nad pogledom. Podobe ni več na zaslonu. V tem je bilo nekaj nemisljivega. Še več: ne samo, da so radarji izgubili letalo, spominjamo se, koliko ur je bilo v odsotnosti vidnih sledi potrebnih, da so določili parametre, znotraj katerih naj bi letalo strmoglavilo. Prav to je bilo travmatično, izguba vsakega obvladovanja, najprej pa dejstvo, da se od nesreče ničesar ni videlo. To je za hipermoderne čase res nevzdržno. Do te mere – in tega se nedvomno spomnite –, da so nam televizije celega sveta, zato ker niso mogle pokazati najmanjšega posnetka nesreče, v preobleki informacij kazale posnetke golega morja, brez česar koli, posnetke vzvalovane vode, kakor da bi bilo hipermoderno naravo groza odsotnosti podobe. Kakršen koli manko-vidnega je nevzdržen.

Odslej je vse pod pogledom. Moderna je predpostavila obvladovanje sveta in dogodkov. Človek 20. stoletja je zase mislil, da je na vrhuncu svoje moči. Mislilo se je, da bo to stoletje oznanilo zmagoslavje napredka in razsvetljenstva, da bo človek končno postal gospodar sveta in svoje usode. Na koncu pa se izkaže, da bo to stoletje najprej stoletje njegove najbolj tragične nemoči. Gospodar ničesar, ne narave, ne svoje zgodovine, soočen z najslabšim ostaja slep, nemočen je pred svojo voljo po uničenju, odrevenel pred tistim, kar je njemu lastna sposobnost, da samega sebe uniči. Nepredvideno je bilo eksotičen koncept. In prav nepredvideno se je izpolnilo. Danes se vedemo, kot da bi morali iz 20. stoletja izgnati katastrofe tako, da za vsako ceno poskušamo preprečiti najhujše in se rešiti pred vsemi katastrofami, seveda v pričakovanju, da bo 21. stoletje končno uresničilo našo kartezijsko

usodo, da se bo človek končno dovršil in se kot Corneillev Avgust postavil za gospodarja sebe in univerzuma. Toda, že septembra 2001 se je vse slabo začelo. Nedavno zgodovino dejansko zaznamujejo uničujoči izbruhi, veliki pokoli, teroristični napadi, tsunamiji, ekonomske krize ali pandemija gripe, zgodili so se nenapovedano, prišli so od tam, od koder jih nismo pričakovali, puščajo nas povsem okamenele, bedaste in gluhe. Nepredvideno je prevladujoča poteza hipermoderne dobe, je njen podpis. Kot pravi Thérèse Delpech: »To prizadane naše duše, razmerje zavesti do časa pa spravlja v nevarnost.«¹ V trenutku, ko mislimo, da smo gospodarji realnega, se realno izkaže kot venomer bolj blodeče in izven nadzora. To nas ob vdorih realnega pušča toliko bolj v neverovanju in nemoči, a vsakič z isto voljo, vselej bolj okrutno: »Tega nikoli več!« Pa vendar je vsakič malo bolj *to*. Vemo, da nepredvideno obstaja, a tega ne želimo vedeti, kljub vsemu ga skušamo predvideti in ga videti. To pomeni, da je nepredvideno kot faktor všteto v račune. To je vloga statistik. Če bi kljub temu morali podati znanstveno zvanečo formulo, bi se edina, kateri bi lahko pripisali, da je resna in zaupanja vredna, glasila: *neizogibno se nikdar ne zgodi, nepričakovano pa vselej*. Let AFR 447 je bil nepričakovano neizogibno. Statistike so zadolžene, da predvidijo nepredvideno. In če se nepredvidenega ne more preprečiti, če se nesreči ne da ogniti, se skuša zadržati vsaj moč videti, moč gledati nepredvideno. To je funkcija nadzovanja. Tisto, čemur se ne moremo izogniti, je potrebno videti. Vse to bi morali formulirati na nekoliko wittgensteinovski način: tisto, česar ne moremo napovedati, se kaže; in nadalje: tisto, kar se kaže, se posname oziroma je to potrebno posneti.

Nesreči se ne moremo izogniti, hočemo pa jo videti, ravno zaradi tega statistike in nadzorovanje nastopajo skupaj. *Crash* Air Francovega Airbusa je bil del statistik, odstotka tveganja. Zatorej je tisto, kar je bilo nevzdržno, prav to, da od te statistične nesreče ničesar nismo mogli videti.

Tudi poskus napada v času lanskega Božiča nas je pustil razorožene. In znova se je vrnilo vodilo: »Tega nikoli več!« Dogodek je lestvico nevarnosti v vseh državah seveda dvignil za eno stopnjo, zahteva po varnostnih ukrepih je bila znova zaostrena. Pa vendar je na eni strani

---

¹ [Thérèse Delpech (1948 –), filozofinja (Ecole Normale Supérieure), 1995-1997 svetovalka predsednika vlade Alaina Juppéja, raziskovalka na Centre d'études et de recherches internationales (CERI), članica sveta International Institute For Strategic Studies (IISS), članica komiteja RAND Institute, od 1997 predsednica Commissariat à l'énergie atomique (CEA), avtorica številnih del, mdr.: *L'Héritage nucléaire, La Guerre parfaite, La Politique du chaos : l'autre face de la mondialisation, L'Iran, la bombe et la démission des nations, Le grand perturbateur : réflexions sur la question iranienne, L'Ensaevagement : essai sur le retour de la barbarie au XXIe siècle* itn.]

potrebno vzeti v zakup, da je bilo nadzorovanje pomankljivo, a na drugačen način kot pri *crashu* Airbusa. To pomeni, da so mladega Nigerijca, ki je poskušal razstreliti letalo, nadzorne kamere posnele, čeprav teh posnetkov nismo videli, potemtakem nismo videli, kaj so ti posnetki pokazali. Za nizozemsko policijo je bil mladi mož, ki je prihajal iz Lagosa, po vsej verjetnosti z eksplozivom oborožen še pred svojim prihodom na letališče Amsterdam-Schipol. Sicer pa so preiskovalci ta sklep utemeljili prav na podlagi natančnega ogleda posnetkov nadzornih kamer oziroma na pregledovanju osumljenčevih podatkov in kretenj, nato pa tudi na podlagi zaslišanja prič. To pomeni, da preiskovalci razpolagajo z okoli 200 urami posnetkov nadzornih kamer iz tranzitnega območja in iz trgovin letališča v Schipolu, kjer je mladi Nigerijec preživel nekaj ur. Videli so torej tako, da so najprej pregledali teh 200 ur posnetkov. To pomeni, da tu ponovno naletimo na enega izmed velikih problemov video nadzora, ki je v tem, da kamere vidijo, da pravzaprav morebiti lahko vidijo vse, pri čemer pa sami vendarle ne vidimo tistega, kar vidijo kamere. Že zaradi preštevilnosti podob. Podob imamo na pretek, obstaja celo preveč podob, ni pa zadosti pogledov. To je zame prvi razlog, da v nasprotju s tistim, kar se ponavlja od šestdesetih let dalje, rečem, da danes ne živimo v civilizaciji podobe, temveč v civilizaciji pogleda. Problem je prav pogled.

Vprašanje, ki ga postavlja video nadzor, ni enostavno povezano z grožnjo, s katero pritiska na intimno, temveč je v tem, da ga poganja bolj splošna ideologija z znanstvenim pridihom, ki ne samo, da skuša vse videti, ampak predvsem predpostavlja, da je vse realno vidno. Sicer pa se je ta ideologija V Celoti Vidnega razširila skozi vso družbo, vtihotapila se je v vsa področja življenja, dotaknila se je vseh vidikov našega življenja, ne samo znotraj policijske ali vohunske domene, temveč na primer tudi naših teles, prek eksplozije medicinskih slik. Tisto, kar preseneča, pa so trenutki, ko volja Vse Videti, ko ideologija V-Celoti-Vidnega naleti na mejo, na lastno spodletelost, ko nekaj V-Celoti-Vidnemu postane ovira, ko dispozitiv pogleda naleti na točko lastne sleposti, prav takrat namreč znova požene globalni gon videti, ideologijo V-Celoti-Vidnega, kar bi sam poimenoval absolutno Oko ali tiranija transparentnosti.

Ko merimo na vladavino univerzalnega Očesa, na tiranijo transparentnosti, ideologijo V-Celoti-Vidnega, je potrebno razumeti, da ne gre zgolj za to, da pod vprašaj postavimo postulat v njegovi resnici, da odgovorimo na grožnje našim svoboščinam, da razkrinkamo voljo znanosti, da realno zvede na podobo, ali da izpostavimo tisto, kar je v aktualnem verovanju v vidno, ki ga napaja znanost, religioznega. Ta teza, ki ureja hipermoderni svet in sledeč kateri

je vse realno vidno, se namreč sama poganja z implicitnim korelatom: da vse, kar ni vidno, ni realno. Izmerimo lahko, kaj je v tej tezi pogubnega, nevarnega, ogrožajočega.

Zaradi tega bi se sedaj, znotraj aktualne diktature V-Celoti-Vidnega, rad še posebej posvetil eni od posledic tega poskusa napada na letu Amsterdam-Detroit. Kot kaže primer mladega moškega, ki je vzdolž svojega stegna skrnil smodnik, ki ga detektorji za kovine in kamere niso zaznali, je spodletelost nadzora v njegovi klasični tehnološki obliki, če lahko tako rečem, vzpodbudila zahtevo, da se na letališčih v polnem razmahu namesti tehnologijo, ki se imenuje *telesni skener*. Predlagalo se ga je kot alternativo osebemu pregledu. Videnje nadomesti otipano, oko pa roko, in sicer roko, na kateri je nekaj slepega. Skener poganja ideja, da se resnica vidi. Telesni skener je pravzaprav »evangelijska« tehnologija, hočem reči, da v temelju sprejema obhajilo skupaj s Sv. Lukom, tistim, ki je rekel: »Kajti nič ni prikritega, kar se ne bo razodelo, tudi skrivnega ne, kar se ne bo zvedelo in prišlo na svetlo.« (Luka 8, 17) Znanost in tehnika sta tu pozvani, da pokažeta prikrito zlo, da razgalita skrivnost. To pomeni, da telesni skener, zahvaljujoč milimetrskim žarkom, ki so sposobni odčitati tkanine oblek, potnike »sleče«, zato da bi zaznal eksplozive ali pa morebitno skrito orožje, in sicer tako, da na ekran izriše konture slečenega telesa, v treh dimenzijah. S tem strojem znanost in tehnika udejanjata razgaljenje, apokalipso resnice.

Tako bodo v sledečih mesecih na letališču Amsterdam-Schipol namestili šestdeset novih naprav, v skupni vrednosti 150.000 evrov. Predsednik vlade Gordon Brown je oznanil, da bodo tudi angleška letališča postopoma opremili z novimi napravami. Nemčija in Francija se temu sicer ne zoperstavljata, sta pa nekoliko oprezni. V Parizu pripominjajo, da »obstajajo druge tehnične možnosti za detekcijo eksplozivov«, Berlin pa čaka na bodočo generacijo skenerjev, ki so napovedani za naslednje poletje. Španija je zavrnila uporabo telesnih skenerjev, vse dokler v samem srcu Evropske unije pri tem vprašanju najprej ne bo dosežen sporazum. Vodja italijanske diplomacije, Franco Frattinia, pa je trdno branil uporabo takšne tehnologije, četudi lahko za zasebno življenje potnikov predstavlja, kot je sam rekel, »žrtvovanje«. Tu bom zaenkrat zadržal njegov argument v korist telesnemu skenerju, ki bi bil »najbolj zanesljivo orodje«, ki omogoča odkrivanje tega, česar drugi detektorji »ne morejo videti«. Oko ni najboljši detektor: oko je edini detektor. Vsa sredstva za detekcijo pravzaprav stremijo k temu, da bi videla. Tu ponovno najdemo funkcijo absolutnega Očesa.

Sicer pa bi sedaj rad, da se posvetimo principu te naprave telesnega skenerja. Naprava očesu tehnično omogoča, da prebije neprosojno gostoto oblačil, zato da bi se ustavilo na površini telesa. Seveda pa tu takoj uvidimo, da je telesni skener pravzaprav izpeljava radiografije, ki jo je ob koncu 19. stoletja izumil fizik Wilhelm Röntgen, ki je odkril obliko visokofrekvenčnih elektromagnetnih žarkov, ki jih ne ustavi ne papir, ne steklo – ustavi pa jih svinec – in ki jih je poimenoval žarki X. Potem ko je na različnih objektih opazoval vidne učinke valovanja, je svoje odkritje nekega dne leta 1895 eksperimentalno preizkusil na človeškem telesu, pri čemer je nastala prva rentgenska slika, in sicer roke njegove žene. Tako se je rodila radiografija, za katero je leta 1901 tudi prejel prvo Nobelovo nagrado za fiziko. Spomnili se boste, da se je leto 1895 izkazalo kot izjemno, saj skupaj z radiografijo takrat nastopi tudi rojstvo kinematografije in psihoanalize. Drugače pa je to tudi naključje, zaradi katerega so nekateri zdravniki tistega časa menili, da bo radiografija psihoanalizo prej ali slej odpravila kot zastarelo in neuporabno, prav kolikor bo omogočila neposredno opazovanje delovanja živih možganov. Ne smemo verjeti, da bi fantazma »končno videti skrivnost misli« lahko izginila, saj jo danes, prav nasprotno, ponovno najdemo v principu projekta izgradnje doslej najzmožljivejše naprave MRI², ki si ga je Francija zastavila pod imenom NeuroSpin.³ Cilj tega faraonskega projekta, zahvaljujoč kateremu bo mogoče opazovati skupine nevronov, je »kartografija shizofrenih možganov«, »razumevanje človeških možganov, njihovega delovanja, razvoja in disfunkcionalnosti«, obenem pa bo, kot pravi minister, »francoska raziskava morebiti našla odgovor na eno največjih enigem človeštva: kako se rodijo naše misli?«. To bi nas spravilo v smeh, če nas ne bi navdajalo s strahom.

Lahko bi se reklo, da je telesni skener prilagoditev medicinskega slikanja policijskemu preiskovanju. To tvori novo epizodo v zgodovini srečanj znanstvenega in policijskega diskurza, katere propagandist je aktualna televizija, kar je še posebej vidno v uspešni ameriški seriji *CSI: Crime Scene Investigation*, v kateri so trupla in objekti postali ekskluzivno jedro zanimanja. To pomeni, da je odslej smrt tista, ki je v ospredju policijskega prizorišča.

Če to z eno besedo prevedemo po lacanovsko, bi rekel, da v tem projektu, ki je navzoč v vseh teh tehnologijah medicinskega slikanja, ki telo skušajo videti v njegovem intimnem delovanju in ki skušajo izdelati kartogram možganov oziroma slediti gibanju misli, obstaja ideja, fantazma znanosti, da uživanje napravi vidno, da ga objektivira in lokalizira. Ta fantazma

---

² [Magnetic Resonance Imaging – slikanje z magnetno resonanco.]

³ [Več o NeuroSpinu: www.neurospin.org]

znanosti je nazadnje stara toliko, kot je stara sama medicina, ki se je, kot po naključju, rodila skupaj s histerijo, pri čemer se slednja poleg drugih časti lahko ponaša tudi s tem, da je bila ena prvih popisanih bolezni, in sicer na papirusu Kahoun, egipčanskem ginekološkem traktatu iz drugega tisočletja pred našim štetjem, v katerem je že prisotna ideja, ki jo bomo kasneje našli pri Platonu, torej ideja o histeriji kot velikem blodenju maternice oziroma uterusa (*hysteria*) po telesu. Videti uživanje je kot fantazma znanosti natanko tisto, kar kažejo rentgenski posnetki spolnih aktov vélikega belgijskega umetnika Wima Delvoya. To bi bila tudi tema razburljivega filma Paula Verhoevena *The Hollow Man* (2000), a tokrat navzoča v ideji, da s tem, ko telo izjemnega znanstvenika, ki za skrivne službe dela na transparentnosti telesa, samo postane transparentno, v resnici odkrijemo njegovo uživanje, kar pomeni, da transparentnost naredi viden prav gon smrti v čistem stanju. Tisto, kar transparentnost razgalja, je zlo – kar pa ne vodi drugam kot proti padcu v plamene pekla, s čimer se film tudi konča.

V filmu *The Hollow Man* pa najdemo tudi prizor, ki se mi zdi zelo zanimiv, izpostavlja pa zastavek in globoki mehanizem telesnega skenerja, radiografije in na koncu še vseh teh podvigov pogleda, ki danes skušajo vse realno napraviti vidno. Ko v filmu vidimo, kako glavni protagonist Sebastian Cain postaja transparenten, je tisto, kar Verhoeven pokaže, proces postopnega izbrisanja, telo se briše po plasteh, po sledečih si slojih, najprej koža, potem meso, na koncu kosti, okostje, vse do končne popolne transparentnosti. To pomeni, da oko vsakič prekorači neko mejo. V tem oziru je telesni skener pogled, ki prekorači prvi sloj, prvo vidno mejo telesa oziroma oblačilo. To je tudi meja intimnosti in sramežljivosti. S tem pa je pod vprašanje postavljena golota: je koža, kot je to mislil Paul Valéry, res tisto najgloblje pri človeku? Radiografija in MRI to idejo odpravljata. Obstaja neka kratka zgodba francoskega humorista iz 19. stoletja, za katero se mi zdi, da ponuja lacanovsko verzijo golote. Alphonse Allais⁴ pravzaprav pripoveduje biblično zgodbo o Salome in plesu sedmih tančic: »In tu je perverzna lepota, ki počasi sname sedmo in zadnjo tančico in se na koncu Herodu pokaže popolnoma gola; kralj tedaj udari z rokama in reče: »Nadaljuj, snemi naslednjo tančico.«« Alphonse Allais tako iznajde integralni *striptease*, perverzni *striptease*, striptiz absolutne golote, pa naj ga razumemo kot razkritje poslednje resnice biti, kot razkritje zadnje identitete, skrivnosti želje ali enigme ženskosti. Kot lacanovski *striptease* vam torej predlagam to, kar bi poimenoval ples osmih tančic, da torej pod sedmimi tančicami, pod

⁴ [Alphonse Allais (1854 – 1905), sicer večkrat Lacanova referenca, z ozirom na pričujoči kontekst mdr. v *Etiki psihoanalize*, str. 19]

oblačili, pod kožo, pod mišicami, pod kostmi in končnim okostjem, obstaja še nekaj, neka druga stvar, stvar, ki podpira in daje temelj celotni zgradbi telesa, obešalnik za telo, tisto, kar Lacan imenuje objekt (a). Celotni problem je v tem, da je ta objekt, ki je zadaj za podobami, enak svojemu manku, kar pomeni, da je absolutno izven-podobe, ni pa neviden – slednje bi napeljevalo na misel in zbuvalo upanje, da bi se lahko nekega dne razodel –, je enostavno brez podobe, kar pomeni, da je realen, v smislu nekega »nemožno videti«. Zatorej se je nepotrebno truditi okoli izgradnje zelo dragih NeuroSpinov. Lacanovski MRI je psihoanaliza, zmogljivejši in mnogo bolj sofisticirani stroj kot pa vsi rentgeni in skenerji, saj ji uspe seči onkraj vseh slojev, onkraj podob, zato da bi osamila objekt mali (a). Moderna znanost je kot Herod Alphonse Allaisa: hoče videti. Postulira, da je resnica vidna. Zato počne vse, da bi jo videla in jo zajela na zaslonih.

Misel, ki vodi ideal V Celoti Vidnega in ki utemeljuje tiranijo transparentnosti, je v tem, da pogled nima nikakršne meje. To pomeni, da meje ni, da je realno v bistvu fluidno, prepustno, predirljivo. Znanost, ki meri na realno, skuša prekoračiti meje realnega, skuša se osvoboditi in nas osvoboditi meja realnega. Jih razpustiti in s tem razkrojiti tudi realno. V tem smislu je za znanost, ki vidi dlje, realno potencialno, klinično mrtvo. Ta poteza izrisuje obraz našega časa.

To pomeni, da je projekt znanosti razkrojitev realnega. To pomeni, da naj bi šli skozi vse sloje, onkraj vsega, kar tvori oviro, zaustavitev, prekoračili naj bi vse, kar predstavlja limito, odpravili vse meje, meje vseh vrst, pa naj bodo te meje simbolne, imaginarne ali realne. Zaradi tega je telesni skener, če lahko tako rečem, razsvetljuječ. S tem, ko zahvaljujoč milimetrskim žarkom, ki gredo lahko skozi blago, omogoča prekoračitev meje, zapreke oblačila, tako da telo razgali, da gre onkraj meje sramu in intimnega, ta naprava na telesu izvrši tisto, kar je véliki podvig, ki zajema in gre skozi celotno hipermoderno družbo. Telesni skener v resnici istočasno prekorači tri meje, realno mejo tkanine, imaginarno mejo tančice, ki skriva, simbolno mejo posameznikove integritete in intimnosti, katere žrtvovanje se v imenu varnosti zahteva od subjektov. Obenem pa se izkaže, da je prekoračena tudi neka druga meja, in sicer tista, za katero se predpostavlja, da ločuje krive in nedolžne. Odslej med krivimi in nedolžnimi ni več meja, saj so nedolžni potencialni krivci oziroma tega ne vedo. Univerzalno Oko je domnevo nedolžnosti, ki je bila do nedavnega pravno načelo, nadomestilo z novim načelom domnevne krivde. To ne gre zgolj v smeri sunkovite juridicizacije naših družb, temveč v smeri splošne kriminalizacije subjektov. Nadzor in nadzorovanje generirata potencialno krivo človeško naravo. Ljudje niso več dediči izhodiščne krivde, niso več nosilci

izvirnega greha, temveč so nosilci bodoče krivde. Subjekti odslej niso drugega kot potencialni zločinci. Nedolžni ni nikdar drugega kot krivec, ki tega ne ve, za katerega se še ne ve oziroma ki to še ni postal. Iz tega izhaja aktualna absolutna nujnost predvidevanja, izsleditve. Gre za to, da se pri subjektih kar najbolj zgodaj izsledi znake njihove bodoče zločinske biti. V Franciji je bilo to gonilo raziskave, ki jo izvedel uradni organ, t.i. Inserm (Institut national de la santé et de la recherche médicale), Državni inštitut za zdravje in zdravstveno raziskovanje, ki je leta 2005 objavil izvedensko poročilo o »vedenjskih motnjah« pri otrocih in najstnikih, v katerem so bili izdelani postopki za izsleditev delinkventnega dojenčka, zametka huliganskega in bodočega prevaranta, ter postopki identificiranja »dovzetnih« otrok, in to še pred starostjo 36 mesecev — tako rekoč še v trebuhu njihove matere. To očitno predpostavlja iskanje resnice subjekta v telesu, saj se znotraj vladavine znanstvenega diskurza, v katerem se nahajamo, kot edina resnica vsiljuje telo, ki ne laže. Predvidevanje hipermoderne znanosti tako vpelje idejo genetskega determinizma, ki izloči idejo evolucije ali spremembe: to, kar subjekt bo, je že zapisano v tistem, kar je, in tisto, kar je, je bilo tu že od venomer. Nahajamo se v času večne resnice in totalnega človeka, in sicer nase zvedenega človeka, ko človek ni drugega kot on sam, kar pomeni, da je bilo tisto, kar je danes, vsebovano v tistem, kar je bil včeraj, in da to vnaprej vsebuje tisto, kar bo jutri.

To generira artikulirani dvojni sistem. Po eni strani predvidevanje, ki meri na ugotavljanje biti subjektov, njihove vseskozi zločinske biti, po drugi pa nadzorovanje, ki je sredstvo za videti, za ujetje trenutka, ko subjekt preide k dejanju, ko torej izpolni svojo zločinsko bit. Skratka, med genetiko in video nadzorom, med predvidevanjem in »nadvidevanjem« obstaja spoj.

Tu je prekoračena še ena meja, in sicer v tem, kar se zarisuje kot integralni človek, v celoti določen, torej nerazcepljen, v celoti izvzet Drugemu oziroma določitvam Drugega.

Sicer pa je vprašanje danes natanko v tem, da se z izginjanjem meja izvršuje nekaj takega kot razkrojitev Drugega. To vprašanje zadeva družbo v njej sami.

Aktualno družbo lahko v resnici mislimo kot anti-lacanovsko, in sicer v smislu, da lacanovski logiki ne-vsega zoperstavlja logiko vsega.

Ena od besed, ki danes izraža to stanje stvari, je *globalno*. Pojem *global village*, svetovne vasi, ki prihaja iz teorije komunikacije, je materializiral internet. Ob vsesplošni komunikaciji,

ko vsak komunicira z vsakim, vsi z vsemi, si čestitamo – vzpodbujena je predstava, da vsi obhajajo vse. Toda globalizacija se najprej utelesi na trgu. V francoščini takrat govorimo o mondializaciji. To gibanje ni kontinuirano. Vemo, da mondializacija ustreza nasprotnim težnjam, naraščanju partikularizmov, identitarnim umikom, regionalnim povzdigovanjem, religioznim vnebam, skupaj z izključevanji in rasizmi, ki jih takšna umikanja prinašajo. Tako določene sile ovirajo mondializacijo, sile, ki so znak tega, da se izrisujejo druge vrste meja, ki so nedvomno še bolj odtujevalne in ogrožajoče. Mondializacija pa kljub temu ostaja *mainstream*. Zato da bi se reklo tisto, za kar gre, pa beseda *global* vendarle ohranja nekaj bolj natančnega, saj ima v sebi natančno nekaj bolj globalnega. Oklepanje trga, našega novega univerzalnega, interneta ali pa ukinitve carinskih meja, tvega, da zgreši univerzalno in temeljno naravo tega gibanja ponovne absorpcije mej. V tem svetu nič ne predstavlja meje, neke dežele nič ne zamejuje in varuje, tudi telesa nič ne zamejuje in varuje, niti intimnosti nič ne zamejuje in varuje, niti življenja, ničesar. Nič ne predstavlja meje, vse je lahko investirano, v vse je mogoče prodreti in vse prodira v vse. Prav tako bi se lahko reklo, da nič ni neoskrunljivo. Obenem pa narašča zatekanje k pravu, pravo je mobilizirano, zato da bi se realnemu razkrojevanju meja poskusilo postaviti simbolno mejo. Občutek negotovosti je učinek te razpustitve meja. Dejstvo zadeva varovanje posameznikov, gre pa onkraj tega in se dotika vseh vidikov našega življenja, celo našega obstoja. Goli smo. Ne samo, da smo goli, stopnje naše golote se danes ne meri. Nobena moč, naklonjena ali nenaklonjena, ne pozna nikakršne materialne ovire več. Vsa ta dejstva, ki med seboj niso v neposrednem razmerju, pa naj gre za moč znanosti, da investira materijo, za napredke v nadzorovanju in oboroževanju, za nove oblike terorizma ali za napredke v medicinskem slikanju, vendarle v dejanju izvršujejo isto doktrino, ki opredeljuje to dobo.

Brezmejni svet je fantazma, ki je zajela naš planet. Vstopili smo v svet *No Limit*.

To dejstvo lahko vzamemo glede na njegove politične posledice. Kot pravi Jean-Claude Milner: »Dokler družbe delujejo kot zamejene celote, je logika enostavna. Družbe imajo zunanost; imajo sovražnike, proti katerim se morajo braniti.« Tu so sovražniki vselej zunanji. Bodisi prihajajo od zunaj, bodisi se jih v zunanost izvrže. A kaj se zgodi, ko družba postane neomejena? Odslej ni ničesar, kar bi družbi predstavljajo mejo; nič ji ni zunanje. Iz tega bi lahko zaključili, da je ni potrebno več braniti. To bi bil univerzalni mir in vse v tem nežnem brezmejnem svetu bi se rešilo z dialogom. Seveda se dogaja nasprotno. Vedelo se je, kaj je bil sovražnik zunaj družbe, vedelo se je, kako sovražnika, proti kateremu se je treba boriti,

ohraniti zunaj, vedelo se je, kako ven iz družbe vreči tiste, ki so se v njej nahajali, a so se izkazali kot nevarni. Družba brez zunanosti pa ima novo nalogo. Braniti jo proti sovražnikom pomeni braniti jo proti njej lastnim članom; braniti jo proti njej sami. Sovražnik, proti kateremu se je potrebno boriti, je nujno notranji. Družba ne le daje zavetje tistim, proti katerim mora biti obvarovana, temveč jih tudi sama rojeva.

Terorizem priključuje hipermoderno idejo vojne, v kateri sta Drugi in drugje poslej razdružena. To kaže film Stevena Spielberga *Vojna svetov*. Opaziti velja, da v filmu, ki je v tem oziru drugačen od romana Georga Wellsa, vsiljivci ne prihajajo od zunaj, od drugod. Ne pridejo z neba: pridejo iz zemlje, iz njenega trebuha. Tam so in tam so že bili, sredi ulic, nevidni, pod nogami prebivalcev. Na neki način je v tem največji šok. Sovražnik je tu med nami, pod našimi nogami. Notranji je. To postavi vprašanje: kje je na tej zemlji Drugje? V tem je spraševanje globaliziranega sveta. Kje je Drugi? To je eno poglobitnih vprašanj hipermodernosti in Spielbergov odgovor je, da je pod našimi nogami.

Sicer pa bi v tem smislu morali terorističnim dejanjem priključiti naraščanje pokolov, kakršna sta bila v Združenih državah leta 2007 Columbine in Virginia Tech, masovna zločina, ki so ju na ameriških tleh zakrivali Američani, ali pa Nemci na nemških tleh itn. Sovražnik vznikne na toliko bolj nevaren način, prav kolikor vznikne nepričakovano, kolikor k dejanju preide v svojem naravnem, domačem okolju, v svoji šoli ali občinski stavbi, in pobije sebi podobne.

Obvarovati se proti zunanji grožnji zahteva zapiranje, ograjevanje, postavljanje zidov, utrjevanje meja na kakršen koli način se že hoče. A v trenutku, ko budnost postane globalna, spremeni svojo naravo. Kamere niso več usmerjene proti zunanosti, niso več namenjene temu, da bi prestregle vdirajočo nevarnost, sedaj naj bi pokrivalo celoto družbenega prostora, zato da bi ga nadzirale. To lahko pride od koder koli. V tem smislu ne gre zgolj za to, da je potrebno reči, da pogled nadziranja sledi logiki brezmejnega, da je torej v svojem bistvu mondializiran, temveč je potrebno reči, da sam mondializira. Nadzorne kamere v satelitih, ki potujejo okoli zemlje, postavijo zemljo kot Eno. Vse to vodi k ideji, da je pravzaprav notranjost tista, ki zaradi tega, pa naj to hočemo ali ne, sama postane tuj in sovražen teritorij. V tem smislu lahko rečemo, da si je družba zadala, da se bo branila proti sami sebi. V trenutku, ko oblast, naj bo na lokalni, državni ali širši ravni, varnost postavi kot označevalca gospodarja in ko si zavoljo tega zada varovanje celote svoje domene oblasti, ko za varovanje svojega teritorija in populacije namesti nadzorni sistem, takrat se znajdemo pred dejstvom

družbe, ki se sama podvrže nadzorovanju, kar pomeni, da si zada, da se bo branila proti sami sebi.

»Družbo je potrebno braniti«, je bilo glasilo, ki ga je formuliral Michel Foucault. Danes pomeni, da jo je potrebno braniti proti njej sami. In vsak je pozvan, da brani družbo. Ne samo, da je vsak pozvan, da jo brani, temveč je pozvan, da jo brani proti vsakomur. In ne samo, da je pozvan, da jo brani proti slehernemu drugemu, temveč je pozvan, da jo brani proti sleherniku, ki je on sam. Braniti družbo proti njej sami je za vsakogar braniti se proti samemu sebi, saj vsak v sebi nosi sovražnika, ki družbo ogroža. Vsakega postaviti kot morebitnega sovražnika; pozvati vsakega, da se obvaruje proti sebi, prav to je nova fronta, ki pa je odslej notranja, socialna ali psihološka. Vojna ni več zunaj meja, vojna je blizu. Ni več lokalizirana, ampak razpršena. To je razpršena vojna. Zaradi tega je vse pod pogledom. Pa vendar to ni enostavno zgolj učinek ali posledica tega, da je vojna brez meja, da je notranja, razpršena. Že samo dejstvo prehoda od območnega varovanja h globalnemu varovanju s seboj prinaša to, da »sovražnik« strogo ni več zunanji, da ne prihaja od zunaj, temveč da je nujno znotraj. Globalizirati nadzorovanje implicira, pa naj bo to mišljeno ali ne, da »sovražnik« ni več tuj, pomeni zatrditi, da je med nami, da je prav tako celo v nas samih, torej pomeni lokalizirati sovražnika, ki je med nami in prav tako v nas samih. Pomeni vzpostaviti notranjega sovražnika. Do katere mere notranjega? Nadzorovanje je orožje, prilagojeno notranjemu sovražniku. Kmalu bomo ustvarili CCTV⁵ s kamero, usmerjeno proti nam samim. Obstajajo že sistemi mikro-nadzora, ki naše otroke podvržejo neprekinjenemu pogledu matere.

Terorizem je sodobnik tega globalnega nadzorovanja. V nekem smislu ga je vpeljal oziroma pospešil njegov prihod. Morda je potrebno izmeriti šok 11. septembra, tega pomembnega dejstva, da so omenjenega dne Združene države prvič doživele napad na lastni zemlji. Travma za deželo doslej neoskrunjenega teritorija, za katero je bila po *Civil War* vojna – svetovni vojni, Koreja, Vietnam – vselej drugje in ki, nedvomno po vojni v Iraku, nenadoma izgublja oporišči zunanjega in notranjega. Če je to ameriška travma, pa je val njenega šoka svetoven.

Terorizem je pravzaprav oblika vojne, ki ustreza brezmejnemu svetu in ki nanj odgovarja. Če sovražnik ni več drugje, če je med nami, celo v nas samih, to zahteva nove strategije, enostavno ne več lokalizirano ali območno varovanje oziroma vrsto obrambe kot pri Filipu Drznem v bitki pri Poitiersu leta 1346, »oče, pazite na desni, oče, pazite na levi«, temveč, kot

---

⁵ [Closed-Circuit Television: interna televizija oziroma tudi video nadzor.]

bi sam rekel, zahteva 3D obrambo, globalno obrambo, vseh azimutov, ki zahteva pregled nad vsemi točkami prostora, saj to lahko pride od koder koli, od povsod. Razpršitev grožnje po vsem prostoru je tisto, kar je zaznamoval letalski napad na Twin Towers — prav to si je Hitchcock tako genialno zamislil leta 1959, v prizoru z napadajočim letalom, in sicer v svojem filmu *North by Northwest*. Zaradi tega ni presenetljivo, da so danes iznašli kupolno kamero, ki je kamera s sferičnim objektivom, sposobna pokriti polje 360°. Kupolna kamera je objekt stoletja brezmejnega. Hkrati pa takoj uvidimo, da so okrepitve nadzora na mejah, namestitve dispozitivov, ki merijo na realno razveljavitev meja, naraščanje zaprek in zapiranj ter postavljanje zidov, neposredni učinki rojstva brezmejnega sveta. Postopna brezmejnost sveta zato zahteva in poganja nenehno utrjevanje limit in meja.

Znanstveni diskurz in tehnika delujeta znotraj ideje, da je materialni svet brezmejen. Fizične meje ni več, ni več ovire. Ni več nemožnega. Nič ničesar ne zaustavlja. Plastovito, gosto in trdno so postali temeljno fluidni, bistveno upogljivi. Nobena linija več ne predstavlja meje, nobena površina sklenjenosti, noben volumen ne predstavlja roba, nobena snovnost ne predstavlja več zapreke. No koncu nobeno telo, kakršne koli narave že je, ni nezvedljivo. Obenem pa prav tako nobeno telo, kakršne koli narave že je, ne more varovati nobenega drugega telesa. Tako da pravzaprav nobeno telo nima zavetja.

»Trdno« je bilo do nedavnega ime za absolutno lastnost, ki je za vse pomenila, da obstaja neprekoračljivo, nezvedljivo. Da obstaja trdno, torej realno. Včasih je na telesu pustilo svojo sled: rano in poškodbo, bilo je tisto, v kar trčimo, tisto, kar načenja oziroma enostavno tisto, kar se upira. Danes pa skupaj z razkrojitvijo limit nastopa razkrojitev trdnega; realnega ni več. Vsaka snovnost je bolj ali manj predirljiva z neko drugo snovnostjo, z žarkom ali katerim koli valovanjem. Naš čas je resnično čas nevtrinov⁶, teh nenavadnih delcev, ki gredo lahko skozi zemljo in vsa telesa, od enega h drugemu koncu, od enega pola k drugemu, od glave k nogam, v vseh smereh, a ne da bi ustvarjali luknje, ne da bi se kaj čutilo. Sledeč standardnemu modelu *Big Bang*, velikega poka, nevtrini prodirajo skozi vesolje z gostoto okoli 150 kubičnih centimetrov. Zemlja je tako potopljena v oceanu nevtrinov, ne da bi se tega zavedali. Vse to naš svet preganja in ga v resnici tudi spreminja. Nevtrini bi bili lahko utelešenje ideje, da je vse realno predirljivo, ne tako trdno. Da se realno torej počasi dematerializira, da je realno venomer manj realno. Vodilo dobe bi moralo biti: Kot po maslu!

---

⁶ [Nevtrino: lepton, delec brez naboja, verjetno tudi brez mase, gibajoč se s svetlobno hitrostjo, ki nastopa v treh oblikah.]

Neki prizor iz *Blade Runnerja*, filma Ridleya Scotta iz 1982, v mojih očeh oznanja to razkrojitev realnega. Gre za zadnji prizor, za smrtni obračun med Royem Battyjem, vodjo replikantov, ki ga igra Rutger Hauer, in Rickom Deckardom, glavnim protagonistom, sicer policajem, ki ga igra Harrison Ford. Roy Batty skoraj gol vdre v sobo, v katero se je skrtil Rick Deckard. Ne vdre skozi vrata, temveč skozi steno, tako da gre skozi kar z udarcem pesti. Harrison Ford sliši njegov glas, a je *safe*, je onkraj, na drugi strani stene. Nenadoma pa roka prebije steno in zagrabi njegovo — kakor da bi Roy Batty videl skozi steno. In Roy Batty mu metodično, enega za drugim, polomi prste. *Replikant*, post-človeški človek, stene ne prebije zato, da bi šel skozi, skozi gre brez orodja, z roko. Vse poteka tako, kot da bi stene za Rutgerja Hauerja ne bilo. Obvladuje snovnost. To je tisto, kar vzbuja strah. Snovnost je pod njegovim pogledom in v njegovih prstih postala zanemarljiva. To pomeni, da v *Blade Runnerju* ta udarec pesti, ki gre onkraj meje debeline stene, začenja čas dematerializacije.

Včasih so se detektivke ukvarjale s skrivnostmi zaprte sobe. Ta vrsta uganke je bila izraz časa, ko so bili soba, dom in notranji prostor lahko hermetični, neoskrunljivi, ko so bile stene debele, trdne, ko ste bili v zaprtem domu ali sobi obvarovani vsake agresije. Nevarnost je bila zunaj, gotovost pa znotraj. Meja je bila trdna in jasna, zidovi so jo realno utelešali. V tistem času je v bistvu za vsakogar na Zemlji obstajal prostor, kjer je bil varen, svoboden, gospodar svojega mesta, samega sebe in tistih, ki so z njim živeli, kjer je lahko zatisnil oči in spal v miru. Ko so bila vrata enkrat zaprta, so realno pustila zunaj. Notranjost pa poslej ni več zatočišče in zunanost ni več varna. To je čas hiš iz papirja. Kakor da bi se zidovi, sledeč učinku misteriozne razpadljivosti snovnosti, spremenili v prah, kakor da bi kamen postal upogljiva snov, brez konsistence. Na koncu koncev, kakor da bi zidovi ne obstajali. Kakor da bi realnih meja ne bilo več.

V tem svetu nihče in nič ni izven dosega, telesa so neprestano razstavljeni, nihče ni v zavetju. To je občutek, ki narašča. Nobena snov ni neoskrunljiva, noben zid ni neprekoračljiv. Skrivnost zaprte sobe je naenkrat zastarela, postala je zgodba preteklosti. Pravim, da so se hipermoderne časi pričeli, ko so v *Blade Runnerju* stene postale upogljive, nematerialne, v trenutku, ko se je pokazalo, da je bilo za prekoračitev kamnite stene dovolj vanjo udariti s pestjo. Metamorfoze snovnosti so na dnevnem redu.

Vseeno pa je treba reči, da snovnost postaja upogljiva, a predvsem za zlobne. Kateri nedolžnež pa bi prišel na idejo, da bi steno predrl z udarcem pesti? Za zločinske duhove so stene iz lepenke. Zid nima iste konsistence, iste trdnosti na obeh straneh. V past ujeti ga ima za debelega, trdnega, neoskrunljivega, za prijatelja in zaščitnika. Za agresorja, za zagrizenega lovca pa je zid kot lepljenka, prijateljica njegove zlobnosti. Sodobne grozljivke so najpogosteje osnovane na tem mehanizmu, na dejstvu, da nič, niti zakon, niti sila, včasih niti orožje, niti zidovi, ne predstavlja več ovire. Zaradi tega je hiša, še posebej hiša na samem, temeljna figura teh filmov. Na primer v filmu *Scream*. Potrebna je arhitektura, pa zidovi, ki materializirajo vse meje, tako mejo snovnosti kot mejo zakona. Potreben je prostor prepovedanega in intimnega, plastovito in trdno sta potrebna zato, da bi v nekem trenutku izginila in se izkazala kot smešna in nekonsistentna. Zidovi se naenkrat pomešajo z nočjo, z nevarnim slepim prostorom, s temo.

Leta 1980, torej dve leti pred *Blade Runnerjem*, je neki prizor v filmu Stanleya Kubricka *The Shining* to že nekoliko oznanjal, s slovitim posnetkom grimase Jacka Nicholsona, ki ga vidimo skozi luknjo, ki jo je s sekuro naredil na vratih sobe, v katero se je zatekla njegova žena. A poleg tega, da gre za vrata, torej za objekt, ki se na tak ali drugačen način odpre, je Nicholson les teh vrat prebil s pomočjo sile udarcev, zadanih s težkim, trdnim, železnim orodjem. To je zahtevalo napor, delo, in Nicholson je pri tem kazal zaripel in vpijoč obraz, zaradi znoja so bili njegovi lasje povsem mokri. Tu smo bili še vedno v domeni vloma, napada, torej v zamejenem svetu, v katerem so zidovi in vrata imeli debelino, v katerem se je snovnost še upirala. V *Blade Runnerju* pa je Rutger Hauer v sobo vdrl z neverjetno lahkoto, in prav to vzbuja strah. Ne gre več za moč posameznika, ki je nevaren, temveč za slabotnost snovnosti, ki se razgradi, se utekočini in tako dopušča, da se gre zlahka skoznjo, tako rekoč brez sile.

Danes nismo več v času zmagoslavja objekta, ki ga je leta 1970 oznanil Lacan, temveč smo, kot sem rekel, v času dematerializacije objekta. Objekti se zvajajo na podobo. Vsak objekt ima odslej toliko debeline in trdnosti kot podoba.

Replikantov udarec s pestjo je rentgenski udarec z očesom, je udarec s pestjo v času, ko je realno zvedeno na podobo, in v času pogleda brez meje.

Če zaključim, je potrebno vendarle priznati, da obstaja neka hrbtina stran grožnje po tej prekoračitvi vseh meja, razpustitvi realnega v podobi, neka druga plat, kot je napad na intimno in varnostni diskurz. Absolutno oko ne sproža le sumničavosti, zgražanja in zaskrbljenosti: obstaja tudi nekaj, k čemur stremimo. Konec meja si lahko zamislimo tudi kot tisto, kar odpira obdobje vezi, v nasprotju z razcepom; obdobje komunikacije vseh z vsemi in ne več vojne vseh proti vsem. Ukinitvev meja je lahko polna nevarnosti, lahko pa tudi opiše svet, v katerem je poslej vse spojeno, povezano. Povezava je neki označevalec-gospodar naše dobe. To je torej doba, ko vse in vsi komunicirajo, ali, kot v Cameronovem *Avatarju*, kjer je s svojim repom vsak povezan in komunicira z naravo, z drugimi, z dušo sveta. Svet, v katerem nikdar nismo sami.

V resnici ta konec osamitve, to splošno mreženje, kjer gre vse skozi vse, kjer se vse mora videti, kjer vez pojé vse meje, prinaša zelo novo in zelo radikalno spremembo našega človeškega prostora, novo topologijo sveta: ni več niti zunanjega niti notranjega, zunanje je vneseno v notranje, notranje stopa v zunanje. Širjenje blogov na internetu je vpijoča manifestacija strukture tega novega prostora sveta: vsak se kaže, vsak hoče pokazati, kar je zanj najbolj zasebno, intimno se skuša razstaviti vsem pogledom. Obenem pa ne smemo z vidika izpustiti tega, da s tem, ko vašo intimnost izpostavite vsem pogledom, hkrati v svojo intimnost sprejemate vse intimnosti sveta, v svojo spalnico vse spalnice tega planeta. Če tu ponovno uporabimo Lacanovo besedo, je tisto, kar to dobo singularizira, prav to, da je intimno postalo »ekstimno«. Vendar ne gre več zgolj za to, da je tisto najbolj notranje subjekta zunaj njega, pač pa, da intimno tokrat ni več iztrgano, temveč pokazano.

Warholovsko, da ima lahko vsak svojih četrte ure slave, je vse človeštvo slišalo — a očitno se nihče ni pripravil zadovoljiti s četrte ure. Nazadnje živimo v svetu masovnega voajerizma in ekshibicionizma. Gon videti zruši vse meje in želja kazati se je brezmejna. Po eni strani se zaradi pogleda pritožujemo, po drugi pa nam pogled ugaja, strah nas je, da smo videni, in vsi si želimo kazati se.

Takšen je čas absolutnega Očesa. Panoptično oko znanosti in tehnike nadomesti božje oko. Njegova volja po videnju vsega razkrajja meje in vzpostavlja kontinuiteto med notranjim in zunanjim, med intimnim in svetom. A tudi subjekti, ki so podvrženi absolutnemu očesu, sami stremijo k videnju vsega, vsak hoče biti absolutno Oko, vsak hoče biti bog. Ljudje so v novi

prometejski gesti, oboroženi z ročnimi kamerami in digitalnimi fotoaparati, ukradli božji pogled.

Na podlagi vsega tega prihajam do zaključka, da smo vstopili v civilizacijo pogleda.

Prevod: Marko Jenko